

meglazultak, önismerete megdöbbentően hiányos. Összeomlással fenyegető gazdasági válságnak néz elébe. A magyar etnikumot példátlan széttagoltság sújtja. Nemzetünknek nincs közösen vállalható jövőképe.

Az országot megrázó társadalmi-gazdasági válság, a demokrácia, a politikai intézményrendszer elégtelensége, a közkerölcs súlyosbodó gondjai, a kulturális élet, a közoktatás aggasztó tünetei, megmaradásunk gondjai kaptak hangot az eszmecsere során. A magyarság esélyeit kutató jelenlevők és felszólalók a józanság és megfontoltság jegyében igyekeztek mérlegelni a kilábalás és a kikerülhetetlen megújulás, az igazán hatékony reformok módozatait.

Az ország és a magyarság sorsáért érzett felelősségtől áthatva az egybegyűlték szükségesnek és időszerűnek érzik olyan keretek létrehozását, amelyek arra szolgálnak, hogy a társadalom tagjai valódi partnerként vehessenek részt a közmegegyezés kialakításában. Viták után a résztvevők egyetértettek abban, hogy egy ilyen közmegegyezés csak valamennyi progresszív társadalmi erő összefogásával teremthető meg.

Az a véleményük, hogy csak a társadalom részvételével lehet megoldani a válságot, mégpedig mind a társadalom, mind az ország politikai vezetőinek részvételével. A politikai és társadalmi szervezetek jelenlegi rendszerében nincs biztosítva az önálló és független nézetek kifejtése.

Ezért javasolják a Magyar Demokrata Fórum létrehozását, amely a folyamatos és nyilvános párbeszéd színtere lehetne. Ez a fórum alkalmas lenne súlyos gondjaink megvitatására, egy-egy témakör elemzésére, alternatív megoldási javaslatok elkészítésére.

A fórumot a résztvevők nyitottnak képzelik, egyszerre demokratikus és nemzeti szelleműnek. Munkájában különböző világnézetű és pártállású emberek együttműködésére számítanak. Fontosnak tartanak, hogy ezeknek az eszmecsereknek és elemzéseknek az anyagát megismerhesse az ország közvéleménye. Ezért szükségesnek érzik alkotmányos keretek között működő, független sajtóorgánumok létrehozását.

Hisszük, hogy a megújulás erőinek széleskörű összefogásával kijuthatunk a válságból.

Lakitelek, 1987. szeptember 27.

Szabad Demokraták Szövetsége: A rendszerváltás programja

(Elfogadta a Szabad Demokraták Szövetségének közgyűlése, (1989. március 19. – április 16.) a budapesti Corvin Filmszínházban.)

Budapest, 1989, SZDSZ. 34–39.

A Magyar Bálint és Pető Iván által szerkesztett program társadalomképének központi kategóriája a szabad piac, s ennek megfelelően a magántulajdonon alapuló gazdaság. Az SZDSZ által egyre markánsabban megfogalmazott neoliberális gazdaságpolitikai irány és a korábban hirdett szociális - szociálpolitikai megfontolások között

feszülő ellentét a szervezetben a szociálliberális csoport szociálisan érzékeny társadalompolitikai koncepcióját veszélyeztette. A szemelvény azt illusztrálja miként próbált a párt egyensúlyt teremteni a tőke érdekeit szolgáló szabad versenyes kapitalizmus és a szociális igazságosság szempontjai között. A szociálpolitikát alapvetően szegénypolitikaként képzelték el a szerzők: társadalompolitikájukban nem prevencióban, hanem utólagos korrekcióban gondolkodtak.⁵⁹

GAZDASÁG ÉS TÁRSADALMI SZOLIDARITÁS

Társadalompolitikai elképzeléseinkben a jóléti eszményének olyan elveire támaszkodunk, amelyek arra törekszenek, hogy meghaladják az európai civilizációban átmenetileg kialakult meghasonlást: az ökonomizmust és a társadalmi szolidaritás elvének elkülönülését, a politika kettéválását a növekedést szolgáló gazdaságpolitikára és a társadalmi élet újratermelődésének zavarait enyhíteni akaró szociálpolitikára. Az európai kultúra fejlődése ma már lehetővé teszi, hogy olyan egységes társadalompolitikára törekedjünk, amelyik természetesként kezeli ugyan, intézményeinknek illeszkednie kell a piachoz, de a közösség minden intézményét úgy formálja meg, hogy az a társadalmi szolidaritást szolgálja, s egyúttal teret hagyjon az egyén személyiségének. Ezt azért teheti meg, mert kialakította a társadalom tagjainak azt a közös értékrendjét, amelynek alapján a legkülönbözőbb élettereken egymással kapcsolatba lépők létre tudják hozni közösségeiket, és mert kialakította azokat a szervezettípusokat és gazdálkodási formákat, amelyek segítségével egyéni és közösségi célokat és vagyonokat egymással harmonizálva, az egyént biztosító közösségek és önkormányzatok társtulajdonos tagjává, a közösségi szervezeteket az egyének szolgáltatójává lehet alakítani.

A SZOCIÁLPOLITIKA VÁLSÁGA A TÁRSADALMI BERENDEZKEDÉS VÁLSÁGA

[...] A gazdasági szabályozás tervlebontásos módja és az egyidejű politikai folyamatok, a munkaerő leértékelésével a társadalmi „juttatások” munkavállaláshoz kötésével kikényszerített teljes foglalkoztatás, a béren kívüli juttatásnak nevezett oktatás és egészségügyi ellátás vagy a költségvetési ágazattá degradált, a mindenkorai politikai céloknak alárendelt társadalombiztosítás meghonosított rendszere egymástól elválaszthatatlan fogaskerekeként épültek egybe, s szolgálták a központi hatalom vezérelte társadalom-átalakítási programot. Ez, az európai századelő értékeiből is táplálkozó modernizációs program egy radikális integrációs kísérlet végrehajtásával próbálta meg a magyar társadalom két öröklött bajának, a társadalom kettészakadtságának és a tömeges szegénységnek meghaladását. E kísérlet sikerét a társadalomnak a családi viszonyokig lehatoló felforgatásától s új alapokon való átépítésétől várta. A kísérlet zsákutcának bizonyult: a társadalom új formájú kettészakadtságát eredményezte és az egyének társadalmi és gazdasági lehetőségeinek túlzott korlátozásával a társadalom gazdasági teljesítményét is annyira korlátozta, hogy ezzel korlátot állított a szegénység

59 Vö.: Ripp Zoltán: Szabad Demokraták. Történelmi vázlat a Szabad Demokraták Szövetségének politikájáról. (1988–1994.) Politikátörténeti Alapítvány. Napvilág Kiadó 1995. 22–30.

felszámolásának is. A személyiség tiszteletének feláldozása miatt föl kellett áldoznia közösségi értékeit: a szociálpolitika a politikai és gazdasági célú erőforrás fölhasználás utáni maradékkal kénytelen megelégedni, a társadalom szétaprózottsága nagyobb, mint bármikor eddigi történelmünkben.

A BIZTONSÁG ALAPJA A TULAJDON

A társadalompolitika lehetséges és szükséges új intézményrendszerének legfontosabb és minden állampolgárt érintő alapja a biztosító társaságoknak az a rendszere, amelyik az eddigi társadalombiztosítás üzleti alapokra helyezésével jöhet létre. Így lehet világossá tenni, hogy a nyugdíjak és a betegpénztári szolgáltatások nem az állam vagy a társadalom ajándékai, hanem a dolgozók és munkáltatóik megtakarításainak: a nyugdíjjáruléknak, a társadalombiztosítási járuléknak és a személyi jövedelemadó készének tőkésített hozadéka. A biztosított nem más, mint – általában több – befektető közösség vagyonának társtulajdonosa. E befektető közösségek egy részének állampolgári jogon tagja, más részének pedig befizetései arányában tulajdonosa. [...]

AZ ÁLLAMHATALOM ELLENSÚLYAI AZ ÖNKORMÁNYZATOK

A társadalmi szolgáltatások (egészségügy, oktatás, közművelődés, területrendezés, gondozás, stb.) jelentős része területhez kötött. Ahhoz, hogy szervezetei a helyi szükségleteknek és lehetőségeknek megfelelően formálódhassanak és kombinálódhassanak, hogy minél jobban igazodhassanak az egyéni szükségletekhez, legfőképp pedig, hogy az újuló szükségletek s az azokat kielégítő szervezetek öntudatos és felelős helyi politika révén alakuljanak, szükség van az államigazgatástól független, erős, önkormányzó községre. Ez föltételezi, hogy az államigazgatás s a helyi önkormányzatok közti „transzmissziót” betölteni hivatott – s ezért bizonytalan működésű – megye szervezet elsorvadjon. Helyét egyik oldalon a kanton-jellegű vagy feladatokra szerveződött községsszövetségek, másik oldalon a minisztériumok – feladattól függően tagolt – regionális irodái vegyék át. [...]

KETTÉHASADT TÁRSADALOM

A magyar társadalom válságának egyik legsúlyosabb körtünete a végletes kettéhasadás egy európai mércével mérhető, rendezett életformájú, stabil egzisztenciájú, konszolidált többségre és egy zárványhelyzetben rekedt, ázsiai állapotok között élő, szívósan újratermelődő, tanulatlan képzetlen kisebbségre. A magyar társadalomnak ezt a két nagy csoportját pillanatnyilag áthidalhatatlannak tűnő, mély szakadék választja el egymástól. A társadalom kettészakítotttsága térben is megjelenik. Vannak leszakadt régiók, leszakadt települések és leszakadt településrészek. E helyzetért ugyan a központosított újraelosztás rendszere a felelős, de a piacgazdaság kiépülése esetén a hátrányos induló feltételek a területi egyenlőtlenségek növekedését valószínűsítik.

A leszakadt kisebbség problémáját önmagában az sem oldja meg, ha a gazdaság és a politika szférájában megvalósulnak a hivatalosan hirdetett radikális reformok, mert az erre vonatkozó program a konszolidált többségre épít. A leszakadt kisebbség viszont

gazdaságilag versenyképtelen, politikai önszerveződésre alkalmatlan, ezért csak passzív szemlélője és kárvallottja lehet a változásoknak csakúgy, mint azok hiányának. De féltő, hogy az átalakulás – legalábbis rövid távon – tovább mélyíti a szakadékot, megerősíti kirekesztettségüket. Az önszabályozó piac integráló hatása az ő esetükben azért nem érvényesülhet, mert óhatatlanul csak azokban az eddig betöltött, elkülönült munkapiaci szerepekben tarthat rájuk igényt, amelyekből a legkritikább esetekben lehetséges átmenet a kevésbé szegmentált pozíciók felé, nem is beszélve a munkanélküliség fenyegető réméről. [...]

A POZITÍV DISZKRIMINÁCIÓ SZÜKSÉGESSÉGE

A leszakadt társadalmi csoportoknak csak úgy lehet esélyük a felzárkózásra, ha pozitív diszkriminációban részesülnek, vagyis ha az induló feltételek terén mutatkozó önerőből behozhatatlan hátrányt az esélyegyenlőség elve alapján egy erre a célra kidolgozott, átgondolt eszközrendszer kompenzálja. Az emberi jogok alapján elfogadhatatlan ugyanis, hogy a társadalom egy jelentős csoportja tartósan, a kilábalás minden esélye nélkül emberhez méltatlan, lealacsonyító és megnyomorító létfeltételek közé kényszerüljön. [...]

POZITÍV DISZKRIMINÁCIÓ CSAK PIACKONFORM MÓDON

[...] Mindenekelőtt ezeket a tartósan kiépített mesterséges akadályokat kell főlészármolni, annál is inkább, mert tökéletesen ellentmondanak az esélyegyenlőség elvének. Ilyennek minősül az adórendszer, amely nem veszi figyelembe az eltartottak számát és az egy főre jutó jövedelmet. Ugyancsak a leszakadt kisebbséget sújtja a gyerek után járó juttatások (családi pótlék, GYES, GYED, stb.) munkaviszonyhoz kötött rendszere, a „közveszélyes munkakerülés” fogalmához kapcsolódó büntetőjogi és rendőrségi szankciók, a munkaviszony büntető jellegű (javító-nevelő munka és az ehhez kapcsolódó bércsökkentés) felhasználása, a közhasznú munka jelenlegi – maximált bérekkel és kényszerjelleggel működő – intézménye, a munkanélküli segély iránti jogosultság adminisztratív megkötései, a társadalmi szelekcióként funkcionáló iskolai szelekciós mechanizmus (kisegítő iskolák és osztályok, a versenyképtelennek tartott gyerek elkülönítése a párhuzamos osztályokban, a szakmunkásképzés toborzási, beiskolázási és átirányítási rendszere, stb.), a lakásjogosultság földrajzi és egyben társadalmi mobilitást akadályozó adminisztratív szabályozása (ötéves állandó munkaviszony vagy ötéves állandó helyben lakás a városokban) és a nyugdíjjogosultság jelenlegi szabályozása. Olyan megoldásokat is kell találni, amelyek jelentősen csökkentik a leszakadás mértékét növelik az integráló hatású életformaváltás esélyét és a piacivá váló gazdasági viszonyok közepette megteremtik a versenyképesség legelemibb feltételeit.

A SZEGÉNYEKNEK IS ELŐNYÖS UNIVERZÁLIS RENDSZEREK

Csak az állampolgári jogon járó juttatások megteremtésével lehet megfelelően garantálni a társadalmi helyzettől, életkortól, piaci versenyképességtől függetlenül minden embert megillető elemi létbiztonságot. Az univerzális jelleg ellenére az ilyen

típusú juttatások is integráló funkciót töltenek be, egyrészt mert szavatolják az életben maradáshoz fűződő emberi jogokat, másrészt mert mérsékelik a szülők versenyképtelenségének a gyerekekre háruló következményeit. [...]

A POZITÍV DISZKRIMINÁCIÓ ESZKÖZEI

[...] Meg kell teremteni a negatív vagyoadó intézményét, mert csak ez biztosíthatja, hogy a vagyontalanokat a területi önkormányzatok a többiekkel egyenrangú polgárként kezeljék. A negatív vagyoadó azt jelenti, hogy a helyi önkormányzat „fejpénzt” kap a közösségi erőforrásokhoz hozzájárulni képtelen vagyontalanok után. A rendkívül jelentős területi egyenlőtlenségek kompenzálása érdekében a telekérték átlaga alapján pótlólagos támogatást kell biztosítani az egyébként versenyképtelen sorvadó településeknek. A leszakadt kisebbség integrálódásának legfőbb akadálya az alacsony iskolázottság újratermelődése. Ezért külön támogatásban kell részesíteni az alacsony iskolázottságú szülők gyerekeinek tovább tanulását. Ennek legcélszerűbb módja, ha a család az iskolaköteles életkor után továbbtanuló (szakmát tanuló) gyerekek kieső jövedelmét pótló támogatásban részesül. Külön támogatásra szorulnak a három és többgyermekes családok. Előnyt kell élvezniük a lakásszerzésnél és fenntartásnál. Az ilyen családoknál a juttatási rendszer az anyát kezelje eltartottként. A leszakadt kisebbség újratermelődésének jelentős tényezője az állami gondozás jelenlegi rendszere, amely nem a családokat próbálja működőképessé tenni és integrálni, hanem a gyerekeket kiszakítja természetes környezetükből, elkülöníti őket a társadalomtól és ezzel kizárja a versenyképességet biztosító társadalmi szerepek megtanulásának lehetőségét. Az ilyen típusú állami gondozást fokozatosan le kell építeni, hogy helyét az általánosan elfogadott normáknak megfelelő családi szocializáció vehesse át. Szükség van egy nonprofit vállalkozási szféra kiépülésére, amely megfelelő keretet ad a leszakadás problémájával összefüggő egyéni és közösségi kezdeményezéseknek és ösztönzi az ilyen célt szolgáló vállalkozási modellek kidolgozását. Ehhez meg kell teremteni a nonprofit szféra speciális szabályozási feltételeit.

A bizonyítottan diszfunkcionális és a problémák iránt érzéketlen, központosított nagy állami intézményrendszerek szerepét egyre több területen kell átvennie vagy kiegészítenie a kifejezetten a kulturális és szociális hátrányok csökkentésére szerveződő, egymással is versengő, gazdag választékot kínáló egyéni és közösségi kezdeményezéseknél (alapítványok, pályázatok, ösztöndíjak, kollégiumok, stb.). Az ilyen típusú kezdeményezések bátorítása és térhódítása jelentős mértékben erősítheti a társadalmi szolidaritást. A szolidaritás megerősödése viszont az egyik legfontosabb előfeltétele a kettéhasadt társadalom újraegyesítésének.